

ЧИТАОНИЦЕ У КОЛАШИНСКОМ КРАЈУ 1878—1914

КОЛАШИНСКА ЧИТАОНИЦА

Подручје које обухвата и које гравитира Колашину имало је бурну прошлост. Скоро да нема дијела на том подручју у којем није било борби становника овога краја са Турцима. Сам Колашин настао је на мјесту гдје је била Турска караула са посадом, која је имала задатак да штити караванима пут између Подгорице и Бијелог Поља, да спречава устаничке акције црногорских племена, Морачана, Ровчана, Ускока и Васојевића и да прикупља харач и друга давања. Ту постепено настаје насеље у које се досељавају турски трговци и занатлије, а у околини су живјели Ровчани и Морачани бавећи се углавном земљорадњом и сточарством, често водећи борбе против Турака.¹

Одлуком Берлинског конгреса 1878. године Колашин је припао Црној Гори. Турци су се послје тога готово иселили из новоослобођених крајева, па и Колашина.²

Колашин са Пољима населили су Црногорци који су до тада живјели у околним селима. Тада је издијељена и турска земља, па ипак нијесу могле бити задовољене потребе масе сељака који су били без земље. Сада су становници Колашина настојали да се што боље организују и предузимају низ мјера за бржи друштвени и привредни развој и за бржи развој просвјете и културе.³ Ту долази и до подизања нове зграде за школу и стварају се повољнији услови за развој писмености. У таквим

¹ Ракочевић, Новица, *Исељавање муслимана и разграничење Црне Горе и Турске у области Колашина послје Берлинског конгреса*. Историјски записи, 1962, XV, XIX, 2, стр. 255.

² Исто.

³ Пејовић, Ђоко: *Насељавање Горњег Колашина и Поља (1879—1886)* Историјски записи, 1961, XIV, XVIII, 3, стр. 381.

условима предузимају се мјере и за организовање читаонице. Међутим, и поред жеље да се формира читаоница, ипак објективно нијесу постојали за њено формирање првих година послје ослобођења, па тек 1891. године долази до формирања *Друштва читаонице*.

Грађани Колашина, Поља, Роваца и Мораче формирали су 14. априла 1891. године *Колашинску народну читаоницу*.⁴ На првом састанку уписало се 30 чланова. Том приликом усвојен је статут, који је касније потврђен од стране Министарства унутрашњих дјела. Број чланова је ускоро повећан. Већ у септембру исте године има једанаест чланова више.⁵ „Снабђели су се лијепо и уредно читаоница ради“.⁶ Крајем 1892. године читаоница броји 52 члана. Највише је редовних.⁷ Приликом боравка у Колашину 1892. године за добротвора се уписао митрополит Митрофан.⁸ За један дужи период не може пратити бројно стање и рад читаонице. Читаоница је 1910. године имала 100 чланова, који су плаћали годишњи улог од пет перпера.⁹ Иначе, средства су била веома ограничена. Приходе су чинили готово искључиво члански улози. Осталих прихода било је врло мало. Та: ко је општина дала у 1910. години „сто перпера једном за вазда“.¹⁰

Читаоница је настојала да обогати свој фонд како би створила што повољније услове за рад и окупљање, а уједно и омогућила својим члановима да добију и користе ону литературу за коју су заинтересовани. Поред књига набавља новине и часописе.

Одмах послје формирања читаоница је извршила претплату на: *Глас Црногорца*, *Нову Зету* (Цетиње), *Просвјету* (Цетиње), *Српски глас* (Задар), *Мале новине* (Београд), *Тежака* (Београд), *Сарајевски гласник* (Сарајево), *Брка* (Београд). „С овим се морамо ограничити до идуче нове године, а тада ће се видјети прилике и потребе на главном годишњем састанку . . . и узети за наредну годину по могућности још више новина и других часописа“.¹¹ Наредне године Читаоница има и *Бранич* (Београд), *Хришћански весник* (Београд) и *Велику Србију* (Београд). Учитељ Отовић „даје нам на прочитање *Српски глас* (Задар) и *Дубровник*“.¹²

⁴ *Колашинска народна читаоница*. Глас Црногорца, 11. 05. 1891, XX, 20, стр. 3.

⁵ АЦГ, МУД, 1891, 1668.

⁶ Исто.

⁷ *Пишу нам из Колашина*. Глас Црногорца, 1. 01. 1893, XXII, 1, стр. 3.

⁸ Исто.

⁹ АЦГ, МУД, 1912, 214/1.

¹⁰ АЦГ, МУД, 1912, 214.

¹¹ *Колашинска народна читаоница*. Глас Црногорца, 11. 05. 1891, XX, 20, стр. 3.

¹² *Пишу нам из Колашина*. Глас Црногорца, 1. 01. 1893, XXII, 1, стр. 3.

До када је ове листове и часописе читаоница примала није могуће пратити, али неки од ових наслова прима и касније. Читаоница 1910. године прима: *Глас Црногорца* (Цетиње), *Цетињски вјесник* (Цетиње), *Трговински гласник* (Београд), *Брка* (Београд), *Дом и свијет* (Загреб), *Дубровник* (Дубровник).¹³ Мало је вјеровати да је Колашинска читаоница током читавог овог периода примала ове наслове које прима 1910, а које је набављала 1891. или 1892. године. Тих наслова је, као што се види, више и највјероватније је да није за тих двадесет година одржан континуитет.

Сматрало се да Читаоница није само за читање листова и да се узимају књиге из ње, већ да би требало „да нас зближи и удружи, па да се умним радом или вјештином појединога сви користимо, па и да у њој о свечанијем данима забаве припремамо“.¹⁴

Друштво Колашинске народне читаонице је од маја 1892. године било под покровитељством књаза Петра, великог војводе херцеговачког. Међутим, питање покровитељства било је једно вријеме спорно. Министарство унутрашњих дјела одбило је да потврди правила Друштва од 19. 01. 1905. године, која су му упућена на одобрење. Оно је тражило да Друштво претходно добије одобрење да му књаз Петар буде покровитељ.¹⁵ Да је књаз Петар био покровитељ Читонице види се и из депеше коју му је Друштво упутило и у којој између осталог пише: „Окупљени у овом просвјетном дому под Вашим покровитељством . . . желимо да дуго поживите на нашу радост и понос и унапређење народне просвјете“.¹⁶

Друштво је у мају 1892. године добило потврду да је прихваћено да му књаз Петар буде покровитељ.¹⁷ То се види из писма Министарства унутрашњих дјела Обласној управи Колашина, којим обавјештава да им дослављају потврђен Правилник Друштва Колашинске читаонице. Уз ово, враћају и „молбеницу“ из 1892. године „по којој је Друштво добило господарску милост, да му буде покровитељ његово височанство књаз Петар“.¹⁸

МОРАЧКА ЧИТАОНИЦА

Поред Колашинске, на овом подручју формирано је и радило, краће или дуже вријеме, још неколико мањих читаоница. У Морачи је 1905. године формирана *Морачка читаоница*. Припреме за њено формирање и почетак рада трајале су доста дуго. „У томе племену одавно су осјећали живу потребу да оснују своју

¹³ АЦГ, МУД, 1912, 214/1.

¹⁴ *Пишу нам из Колашина*. Глас Црногорца, 1. 01. 1893, XXII, 1, стр. 1.

¹⁵ АЦГ, МУД, 1905, 596.

¹⁶ ДМЦ, Никола I, 1893, 73.

¹⁷ АЦГ, МУД, 1908, 346.

¹⁸ АЦГ, МУД, 1905, 926/2.

читаоницу, али због разних околности тек сада се та замисао могла остварити и Морачка читаоница већ је ступила у живот“.¹⁹

На скупштини читаонице од 13. марта 1905. године усвојен је Правилник о њеном раду. Према овом правилнику, има четири врсте чланова, и то: добротворни, почасни и помагачи. Годишњи улог редовних чланова је двије круне, добротвора 50 круна, помагачки било каква материјална помоћ, а почасни су лица које Друштво изабере у знак признања за заслуге и неку значајну моралну помоћ.²⁰

Друштво је поред Читаонице установило и племенску пошту од Манастира Мораче до Колашина. И успостављање поште, много је значило не само Доњоморачанима него и Горњоморачанима и Ровцима.²¹

Убрзо по формирању Читаоница је имала више од 100 чланова. За првог предсједника изабран је архимандрит Михаило Дожић, за потпредсједника капетан Радован Радовић, за секретара учитељ Машан Симоновић, други учитељ у мјесту Саво Меденица (који је на Скупштини говорио о значају Читаонице) за књижничара, а за благајника поп Никола Симоновић. У управни одбор изабрани су: сердар Ристо Рашовић, командир Живко Ракочевић, поп Секула Добричанин, Мило Лазовић и Марко Ђетковић.²² Из овога се види да су се ангажовале око формирања и касније у њеном раду све значајније и угледније личности тога краја. У прву управу ангажована су два учитеља, два свештеника, сердар, командир и два капетана. То је одраз жеље и настојања да се постепено ради и на унапређење културног живота у овом крају.

Пошту коју је основало, као и читаоницу, Друштво није могло дуго да издржава. Био је то велики терет за Друштво читаонице, па се оно 1907. године обраћа Министарству унутрашњих дјела са захтјевом да држава преузме пошту.²³ Овај захтјев потписали су архимандрит Михаило Дожић, сердар Ристо Рашовић, капетан Милосав Булатовић и капетан Крсто Бакић.²⁴

НАРОДНА ЧИТАОНИЦА У ЛИПОВУ

Почетком 1912. године формирана је *Народна читаоница у Липову*. Изабрана је привремена управа и усвојена правила, која је требало овјерити код надлежних органа. Око овјере правила имали су доста потешкоћа. Обратили су се Обласној управи у

¹⁹ *Морачка читаоница*. Глас Црногорца, 4. 06. 1905, XXXIV, 22, стр. 3.

²⁰ Исто.

²¹ АЦГ, МУД, 1907, 3738.

²² *Морачка читаоница*. Глас Црногорца, 4. 06. 1905, XXXIV, 22, стр. 3.

²³ АЦГ, МУД, 1907, 3738.

²⁴ Исто.

Колашину као надлежној, са молбом да потврди правилник и тиме омогући нормалан рад. Ова је одбила да потврди правила и одговорила да није мјесто за читаоницу у Липову, већ да то буде у центру капетаније. То је привремену управу читаонице навело да се 27. 05. 1912. године обрати Министарству унутрашњих дјела и замоли да потврди правилник. У писму наводе да нијесу „противни отварају те централне читаонице него се томе од свег срца радујемо као и овој нашој“.²⁵ Они подржавају отварање општинске читаонице,²⁶ али инсистирају на овјери правилника за читаоницу у Липову. Као посебан разлог наводе да има „преко стотину уписаних чланова“ и да су добили одобрење Министарства просвјете да читаоница буде у школској згради.²⁷

По свој прилици, Министарство унутрашњих дјела је овјерило Правилник Друштва Липовске читаонице, јер у писму Обласној управи од 25. 06. 1912. године стоји: „Нека та управа уручи приложени Примјерак Друштва Липовске читаонице привременој управи . . .“²⁸ То се види по томе што је Друштво наставило да ради, а Читаоница у Липову постоји и 1914. године. Осим тога, Друштво је узело као дан оснивања 6. 07. 1912. године, а то је управо вријеме када је могуће да су одржали скупштину на основу потврђених правила и када је изабрана нова управа, јер је прије тога постојала привремена управа.

Предсједник привремене управе био је командир Сава Лазаревић. Он је и даље остао за предсједника све до ратних дана и престанка рада Читаонице. Секретар је Ристо М. Бојовић, који је у вријеме формирања Читаонице био члан привремене управе.

Читаоница је 1912. године имала 65 чланова.²⁹ Вјероватно је овај податак тачан и може се прије прихватити него онај који је у попратном писму достављен Министарству унутрашњих дијела (да има „преко стотине уписаних чланова“). Чланови су могли бити редовни, оснивачи и добротвори. Редовни су плаћали чланарину два перпера, оснивачи пет, а добротвори 30 перпера „за вазда“.³⁰

Читаоница је 1912. године имала 150 перпера прихода, а 50 расхода, тако да је у готову посједовала сто перпера.³¹ Ако имамо у виду да је чланарина била два перпера, да прихода може бити и од оснивача и добротвора, онда је вјероватније да је управо било 65 чланова.

На почетку рада Читаонице било је одлучено да прима: *Глас Црногорца* (Цетиње), *Цетињски вјесник* (Цетиње), *Трговин-*

²⁵ АЦГ, МУД, 1912, 1983/2.

²⁶ Исто.

²⁷ Исто.

²⁸ АЦГ, МУД, 1912, 1983.

²⁹ АЦГ, МУД, 1913, 2237/1.

³⁰ АЦГ, МУД, 1913, 2237/1.

³¹ АЦГ, МУД, 1913, 2237/1.

ски гласник (Београд), Глас Норада (Загреб), Политику (Београд) и Тежака (Београд)³².² Ратне прилике су проузроковале да је од свих наведених листова Читаоница примала Глас Црногорца.³³

Читаоница у Липову је била активна. Настојала је да прикупи што више корисних књига, часописа и новина и да укључи што већи број корисника, да повећа број чланова, унаприједи свој рад и допринесе што бржем просвјетном и културном развоју средине. У том смислу веома је интересантан апел предсједника и секретара Липовске читаонице командира Сава Лазаревића и Риста М. Бојовића. У том апелу од 6. 01. 1914. године између осталог се каже: „Већ је пет стотина и више година од како се води огорчена и непрекидна борба, борба на живот и смрт. Та је борба била страшна и крвава, па ипак Србин није клонуо и у најтежим тренуцима, већ је, непрекидно борећи се, чекао тај велики дан ослобођења и уједињења Српског племена. Година 1912. донијела је слободу тужном и вјековима оплакиваном Косову... Српски идеали су се почели остваривати. Да би побједа била што успјешнија и сигурнија и да би што прије дошао час коначног ослобођења, дужност нам је да непобијеђени и храбри српски народ у двијема слободним српским краљевинама просветимо и духовно наоружамо за ту борбу, која му предстоји и на културном и просвјетном пољу...

Поље рада на народном просвјећивању врло је широко. Оно тражи много просвјетних радника, који би са пуно воље и енергије на њему радили, а тако исто и много материјалних средстава. Једно од најбољих и најпоузданијих средстава за народно просвјећивање јесу народне читаонице, којих треба да има и у најзабаченијим крајевима, како би им се пружио прилика да се упознају са свим оним што су урадили велики умови за овај народ.

Имајући у виду све то, ми смо овдје основали народну читаоницу чији ће задатак бити просвјећивање овога народа... Надамо се да ће нашим трудом и уз потпору добротвора ових народних установа ово наше започето дјело уродити обилним плодом.

Позивајући Вас као човјека, коме добро и напредак свога народа лежи на срцу, ми овим апелујемо на Вас, да у омом тешком послу потпомогнете лично и преко својих пријатеља било новчаним прилозима, било одабраним књигама, часописима и листовима, на чему Вам управа и чланови унапријед изјављују најтоплију захвалност“.³⁴

³² Исто.

³³ Исто.

³⁴ Вуксан, Душан Д.: Народна читаоница у Липову. Зетски гласник, 9. 10. 1937, IX, 81—82, стр. 3.

Пола године касније је дошло до ратних сукоба и разарања, па је самим тим прекинула рад и Липовска читаоница, тако да ни овај апел није могао уродити плодом.

СТАТУТ КОЛАШИНСКЕ ЧИТАОНИЦЕ

Колашинска народна читаоница, која је основана 14. априла 1891. године, донијела је одмах након формирања Статут, који се доста разликује од правила односно устава Цетињске, Подгоричке или Никшићке читаонице.

Статут Колашинске читаонице је карактеристичан по много чему и у потпуности одражава стање у којем се налазио Колашин. С те стране он је при рјешавању одређених питања веома оригиналан. При доношењу статута нијесу се ослањали на готова рјешења других, већ су га у потпуности прилагодили својој средини и условима живота и рада у неколико година раније ослобођеном Колашину. Дојучерашњи ратници постали су носиоци културног и просвјетног живота. Тако је окружни капетан приликом формирања читаонице постао предсједник, а бригадни барјактар потпредсједник, дакле они који су коју годину прије непосредно учествовали у борби против Турака, у борби за ослобођење Колашина.

Статут Друштва носи назив *Статут друштине народне Читаонице*³⁵, а подијељен је на четрнаест поглавља, и то: основ, име друштине и печат, циљ, средства, одредбе за чланове, права чланова, дужности чланова, гласање, састанци, улози, издаци, ред, одбор и пристајање. Статут има 58 чланова.

Већ први члан Статута је карактеристичан. У њему се каже: „Грађани Колашина, Морачани, Ровчани и Пољани и дружина установише читаоницу у Колашину најприје и основно, добром вољом и прилозима“.³⁶ То управо значи да су Читаоницу формирали не само грађани Колашина, гдје се налази Читаоница, већ и Морачани, Ровчани и Пољани, а они су удаљени од Колашина по неколико сати хода. Но, то им није сметало да заједничким трудом формирају читаоницу у Колашину.

Дуго поглавље, „Име дрштине и печат“, доноси званичан назив друштва које гласи Дружина Колашинске народне читаонице. Званичан назив Друштва и према овом члану разликује се од наслова Статута. Иако је у наслову поглавља споменут и печат, очекивало би се да се да назив, или нешто слично за печат. Међутим, он се даље не спомиње.

³⁵ АЦГ, МУД, 1891, 1668.

³⁶ Исто.

У трећем поглављу, које носи назив „Цијељ“, истиче се да је тај циљ: узајамност, морално и материјално помагање и умно усавршавање. Њихов је циљ да „распростиру просвету у народу с погледом на крајеве српске“. Налазе се на граници према Турској, гдје живе они који нијесу у претходном рату добили слободу и ослободили се турске власти те су и њихови погледи упрти у том правцу. Наглашавају да према тим крајевима не желе да поведу никакву политику или врше било какав утицај „но само учењем, писањем и давањем на читање онога што дружина за читаоницу добавља“. То је, у ствари, одраз става значајне политике, јер Црна Гора је принуђена да одржава мир са Турском иако се није одрекла борбе до ослобођења неослобођених крајева од Турске.

У четвртном поглављу говори се о средствима Друштва. Ту су у првом реду прилози и члански улози, а затим поклони и насљедства од појединих лица, дружина, кућа, прихода од позоришта, забава и сијела. Интересантно је да се предвиђају приходи од позоришта, иако не постоји таква секција или дружина, што говори о намјери да се развије и ову дјелатност у оквиру Читаонице. Што се расхода тиче, они иду за „Читаоницу и позориште кад постане“, и то за набавку књига, новина, за кирију, намјештај, за забаве и сијела „гдје долазе и позоришне игре“.

У петом поглављу се каже да постоје четири реда чланова, и то: оснивачи, редовни, изабрани и добротини. За сва четири реда је заједничко то што морају имати моралне квалитете. Карактеристично је да у чланство у својству добротина могу ступити (бити изабрани) и странци. „Добротини су свако поштено лице које ужива грађанско право ма које државе, а у Црној Гори немају каквијех препрека у политичкијем и кажњенијем дјелима, па у чланство ступају и примају са онијем начином и редом као изабрани“.

У шестом поглављу прилично детаљно прецизирају се права чланова сва четири реда. Редовни члан има право доводити у читаоницу „свако поштено лице из ове нахије за нећељу дана, а Србе и друге ма које вјере из преко границе за шест недеља бесплатно“. Редовни члан има право „искати од књижничара на реверс за читање читаоничку ствар и дати је Србину из преко границе на читање“.

Дужности чланова се дају сасвим прецизно у наредном поглављу од члана 13. до 19. И у овом поглављу, као и на више мјеста у Статуту, наглашава се морална страна члана Друштва. „Сваки је дужан чувати уопште све оно што је ове дружине у свему као што то чини сваки поштени грађанин за себе самога, своје имање, достојанство и част“.³⁷

³⁷ Статут, чл. 16.

У осмом поглављу (у пет чланова) говори се о гласању, а у деветом поглављу о састанцима (времену одржавања и врсти). Састанци су „редовни и главни“. Главни састанак, у ствари скупштина, одржава се годишње, и то уочи нове године. На главном састанку бира се нова управа и одбор, подноси извјештај о раду у току претходне године, извјештај о финансијском стању, читају се записници и имена сва четири реда чланова, имена оних који нијесу платили улог, уписују се нови чланови, дају предлози за будући рад и рјешавају сва „питања дружине о читаоници и о позоришту, и о новијем набавкама за све што треба дружини“. На главном састанку доноси се и мијења статут, рјешава се и даје захвалност појединцима за заслуге или услуге које су учинили читаоници. „Редовни састанак“, у ствари ванредну скупштину, може сазвати у свако доба када нађе за неопходно управа друштва и то она мора оправдати и казати зашто је такав састанак сазван.³⁸ Састанак може сазвати и одбор читаонице. Састанак мора бити сазван у писменом облику. Редовни састанак могу сазвати и редовни чланови. Њих мора да буде најмање дванаест и дужни су се потписивати на позиву.

Управа, одбор или дванаест редовних чланова дужни су да оправдају сазивање састанка. „Ако не докажу зашто су сазвали састанак и ако би овај састанак сазвали ради посла а тај спада у дјелокруг управе и одбора, или неби спадао у дјелокруг дружине, дају на сваког сазватог друга по четири фиорина те сазвани узимају за себе два, а два дају у касу читаоничку“.

Сва четири реда чланова плаћају чланарину. Ово питање је прецизирано у десетом поглављу. Према овим одредбама основачи плаћају „колико оће“, редовни по четири фиорина, избрани по дванаест, а добротични по петнаест. Доста су оштре мјере предвиђене за све оне који не измире своје обавезе на вријеме. Благајник шаље нарочитог човјека да наплати улог „суцкијем путем као и други дуг ће долази и путнина посланику“, за све оне редовне чланове који нијесу измирили своју обавезу. Када су у питању избрани и добротични чланови не предузимају мјере, да се принудом изврши наплата већ поступа „понудом и згоднијем начином“. Али, када не успије на овај начин да добије новац и приволи их да изврше обавезу „даје изјаву преко новина, онакву или у оној форми, какву стилизира управа с одбором“.³⁹

Издаци су предвиђени у једанаестом поглављу. У овом дијелу се утврђују издаци за разне набавке, а прецизирају се и дужности књижара, и то у шест чланова. Књижничар издаје књиге и новине на читање. Редовни члан књигу може добити на три недеље ако станује у Колашину, а ако је изван Колашина на че-

³⁸ Исто, чл. 26.

³⁹ Исто, чл. 32.

тири недјеље. Редовни члан који живи Изван Колашина може добити „новине и повремене списе пошто се макну с тавулина и ставе у орман“.⁴⁰ Рок за враћање новина је петнаест дана, а иначе новине стоје на столу „док добу нови бројеви“.⁴¹

Дванаесто поглавље третира рад на скуповима и рад у читаоници. Прецизира се ток сједнице, права и дужности чланова и предсједавајућег. На састанку не смију никоме бити упућене „вријебајуће ријечи“. За вријеме састанка „чланови сједе на своја мјеста, и зато вријеме не могу пушити и под капом бити“.⁴² Састанку могу присуствовати и они који нијесу чланови, али не могу гласати нити узети учешћа у раду „но морају бити мирни и сједјети или стајати“.

У овом поглављу предвиђена су права и дужности предсједника, потпредсједника, секретара, књижничара и благајника. Секретар води администрацију, док потпредсједник замјењује предсједника у његовом одсуству.

Предсједник представља Друштво Колашинске читаонице и брине се поред осталог „о напретку друштва, о благостању, о тачности, о реду и поштењу и као такав дужан је свуда друштво заступати за интерес, част и достојанство“. Предсједник заједно са часништвом дужан је „бринуте се за приређивање сјела и забава у корист друштва читаонице, а тако исто и за успостављање позоришта читаоничке дружичке за корист и унапређење читаонице и позоришта“.⁴³ Све се рјешава на састанцима.⁴⁴

У тринаестом поглављу прецизирају се права и обавезе одбора читаонице. Овај се бира сваке године и има шест чланова. Одбор сарабује са управом ради што бољих припрема када треба сазвати ванредни састанак. Он се стара да је Друштво „у добром стању и да га ко што не оштети“.⁴⁵

Посљедње поглавље говори о евентуалном престанку рада Друштва. Овдје је прецизирано да у том случају „цијело имање остаје основним школама ове нахије на једнаке дјелове“.

Нова Правила Друштва Колашинске читаонице усвојена су 23. јануара 1905. године. Правила су упућена на одобрење, али их је Министарство унутрашњих дјела вратило с напоменом да не а никако јавне, на које приступ могу имати само чланови.⁴⁷ по питању покровитељства „нужно је да претходно Друштво добије за то овлашћење“. Даље са захтијева измјена неких чланова и тражи да главна и редовна сједница морају бити затворе-

⁴⁰ Исто, чл. 36.

⁴¹ Исто, чл. 41.

⁴² Исто, чл. 46.

⁴³ Исто, чл. 52.

⁴⁴ Исто, чл. 53.

⁴⁵ Исто, чл. 57.

⁴⁶ АЦГ, МУД, 1905, 596.

не а никако јавне, на које приступ могу имати само чланови.⁴⁷ Такође се тражи да се за све сједнице на које се позивају чланови Друштва има обавијестити мјесна полицијска власт три дана прије, о дану и сату састанака (као и дневни ред), на које полицијска власт може изаслати своје представнике.⁴⁸ Тек када су извршене тражене измјене и пружени ваљани докази за покровитељство, влада је одобрила правила 10. априла 1905. године, о чему је обавијештена Обласна управа у Колашину.⁴⁹

Измјене које су тражене и које су морале бити прихваћене пружају слику политичког стања у Црној Гори у то доба. Ово је вријеме оштрих политичких борби. Књаз Никола је крајем октобра 1905. године издао Лучинданску прокламацију којом је обавијестио народу да ће му 19. децембра исте године даровати устав. Први избори у Црној Гори извршени су у новембру 1905. године. Избори су били јавни. Уочи Скупштине књаз Никола се опростио од дугогодишњег предсједника владе Божа Петровића, а нову владу је образовао Лазар Мијупковић. Скупштина је прихватила Устав 19. 12. 1905. године и одмах је распуштена.

По уставу, Црна Гора је уставна, али не и парламентарна монархија. Влада није зависила од скупштине него од књаза. Књаз је поглавар државне власти и има широка овлашћења. Народна скупштина врши законодавну власт са књазом и без њене сагласности није се могао установити порез, нити се држава могла задужити.

Измјене и допуне у правилнику Колашинске читаонице на којима се инсистирало, тј. да су „сједнице искључиво за чланове друштва“ и „обавезно обавјештавање полиције за све сасланке који се одржавају“, нијесу биле предвиђене, нити су биле услове за овјеру, у статутима Цетињске, Никшићке или Подгоричке читаонице.

Према овим правилима из 1905. године, која имају 43 члана и која се знатно разликују од Правила из 1891. године, циљ Друштва је да се међусобно морално и духовно усавршава и унапређује и да као такво служи народу, усмјеравајући му пажњу на важност просвјете, науке и културе, имајући при томе на уму значај правилног и рационалног рада код сточарства, земљорадње, занатства и чувања здравља. Да би Друштво што цјелисходније одговорило свом циљу, треба ићи „за савременим културним развићем“ и пратити све што је напредно како би из тога што боље примијенили оно што је корисно.⁵⁰

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ АЦГ, МУД, 1905, 603.

⁵⁰ Статут, чл. 2.

Да би што боље могло постићи свој циљ, Друштво набавља за своју читаоницу „разне књиге и периодичне листове српске, хрватске уопће словенске и друге стране“. Осим тога, предвиђа се да се држе разна предавања, забаве, игре, литерарне вечери „што ће се вазда ограничити научно и моралним садржајем без икакве и најмање политичке боје“.⁵¹ За реализацију свог циља Друштву служе средства од чланских улога, разних прилога и позоришних приредби и забави.

Друштво чине редовни чланови, добротвори и почасни. Редован члан може бити свако одрасло лице „па макар гдје живило“.⁵² Добротвор може бити свако одрасло лице оба пола ако уплати 150 круна, „без обзира гдје живи и којој народности и класи припадало“. Почасни члан може бити лице, које би својим радом стекло за друштвену идеју толико зaslуга, да га друштво изабере, па ма гдје живило и ма којим се поштемним послом бавило“.⁵³

Добротвори и почасни примају се на годишњој или ванредној скупштини двотрећинском већином присутних чланова.

Редовни чланови друштва, поред других уобичајених права, имају и право „користити се читаоницом и друштвеном књижицом са свом својом породицом, рачунајући у њу одраслу челада у кући, која су у заједници с њим“.⁵⁴ Добротвори и почасни имају исто право као и редовни чланови. Ваља напоменути да читаоницу могу користити и бацаи са стране за вријеме школског распуста и сви гости изван „ове нахије за мјесец дана“.

Даље се у Правилнику наводе права и дужности управе, која има предсједника, потпредсједника, секретара, књижничара и благајника. Прецизирани су задаци сваког члана управе. Поред управе, постоји и управни одбор, који судјелује на свим сједницама управе и заједно са њом рјешава све што се Друштва тиче.

Састанци, на којима се одлучује о свим битним питањима, дијеле се на три врсте, и то: главни, редовни и ванредни. Главна се сједница одржава прве недјеље децембра сваке године; редовна четири пута годишње, и то сваке прве недјеље у почетку мјесеца, а ванредна према потреби. На главној сједници, поред осталог, разматра се извјештај о раду и финансијском пословању, утврђује набавка књига, претплата на новине и часописе, разрјешава и бира управа и управни одбор. На редовној сједници држе предавања и рјешавају одређени послови хитније природе који не могу чекати ванредну сједницу. На ванредној сједници расправља се само оно питање ради којег је и сазвана.

⁵¹ Исто, чл. 3.

⁵² Исто, чл. 4.

⁵³ Исто, чл. 8.

⁵⁴ Исто, чл. 12.

Све сједнице су „свагда затворене, а на њима као такви-ма могу бити присутни само друштвени чланови“, и морају претходно бити обавијештене мјесне полицијске власти о дану и мјесту одржавања, као и о дневном реду. Ово су одредбе које су унијете у Правилник на захтјев Министарства унутрашњих дјела, што је био услов да се Правила одобре.

На главном годишњем скупу приликом избора управе и одбора гласање је тајно. При рјешавању других друштвених питања било на главном, редовном или ванредном скупу, гласање је јавно.

Доста детаљно је разрађено питање одговорности чланова и услови и начин њиховог иступања из друштва. На крају стоји одредба којом се предвиђа да у случају рада Друштва — имовина којим је располагало одредиће се према друштвеној одлуци у добротворне сврхе.

Василије Јововић